

NKŌMIRIKŌ ARIKPO EZIMO, ENUGU STEETI

NKE

IHEDIGBO RUTH EBERE

Dept of Linguistics/Igbo and Other Nigerian Languages

University of Nigeria Nsukka

ebereihedigbo@gmail.com

+2348034722818

NWIZU PAULINE CHINASA

Alvan Ikoku University of Education Owerre

+2348037023263

paulinecnwizu@gmail.com

CLEMENT FAITH IFEBUCHE

Dept of Linguistics/Igbo and Other Nigerian Languages

University of Nigeria Nsukka

+2347039620940

Umị edemede

Nchọcha a lebara anya na nkōmirikō Arikpo Ezimo, nke bụ otu n'ime obodo dị n'okpuru ọchịchị Udenu Lọkal goomenti dị na steeti Enugwu. Mbunuche nchọcha a kpomkwem bụ: ịchọputa etu Arikpo si bịa n'Ezimo, ịchọputa ihe Arikpo na-asọ nsọ, igosiputa etu onye mejoro Arikpo si enweta mgbaghara ya na inyocha ọrụ Arikpo nye ndị Ezimo. A gbasoro usoro sovee nkowa wee mee nchọcha a. Odee si n'ajụju ọnu o gbara ndị mmadu ole na ole nochitere anya ndị Ezimo niile wee nweta data. Odee nyochara atutu dị iche iche o jiri ruo ọrụ na nchọcha ya kama na ọ bụ atutu nkōmirikō bụ nke dabara ofuma n'ntucha n'isiokwu nchọcha a. Odee tulekwara ihe ndị ọzọ dere yitere isiokwu nchọcha ya bụ nke nyere ya aka n'ime nchọcha a nke oma. Ka a tuchachara data, a chọputara na Arikpo anaghị egbu onye aka ya di ọcha kama na ọ bụ onye mejoro ya ma ọ bukwanyu onye mejoro ala Ezimo.

Abstract

This research work examines the mythology of Arikpo Ezimo in Udenu Local Government Area of Enugu State. The main objectives of the research are to: examine the origin of Arikpo in Ezimo, find out the dos and don'ts of Arikpo, find out how Arikpo is appeased by erring natives and how they are forgiven and lastly investigate the functions of Arikpo to the people of Ezimo. The study adopts a descriptive survey design. The data was collected through oral interview of select Ezimo indigenes who represented the entire Ezimo people. From all the data available, the myth theory was adopted as most appropriate for data analysis. After the analysis, it was discovered that Arikpo does not kill or punish the innocent but mets its anger on those that offends it or the land of Ezimo.

Ntọala Nchọcha

Omenala bụ usoro obibi ndu e ji mara mba. Ndị Igbo kwenyere na omenala ha si n'aka Chukwu bi n'igwe bụ onye na-edu ha, ha gosiputara nke a site na ufođu aha ha na-aza dika Chioma, Chidalu, Chiamaka dgz. Ndị Igbo ọbula nwere omenala e ji mara ha. Ha nwekwara ụzọ di iche iche ha si emeputa omenala ndi di n'ala igbo; ufođu n'ime ha bụ Iri ji ọhuru, Igba mgba, Igo arusi, Ilu nwaanyi, Iti mmuonwu, dgz. A na-eziputa omenala site n'iyi akwa, ụzọ e si eme emume di iche iche nakwa ka e si ekele ekele.

Omenaala bụ ihe e ji mara ndị. O bụ nchikọta ihe niile ha ji ebi ndụ dī ka ụdī nri ha na-eri, uwe ha na-eyi, akpara agwa, okpukpere chi, tinyere ihe ndi ọzọ metụtara omenala ma o bụ nkwunye ha.

Omenala dī ka Taylor (1974) sirī kowaa bụ nkwunye agburu ma o bụ nke ogbakọ nwere, nke naru ọrụ ihe njikọta agburu ahụ.

Arikpo bụ arụsị nwaanyi. Aha ọzọ e ji mara ya bụ Nnene. Arikpo sitere na obodo a na-akpo Oriechekpe n'Idoma bja n'Ezimo. Igo arụsị Arikpo abughị ihe dirī ndi Ezimo niile kama o bụ Arikpo na-ahoputa onye na-ago ya site n'otu umunna a maara ama.

Ndi Ezimo kwenyere na arusi ji ndu mmadu. N'ihī ya, onye o bula enweghi arusi na eche ya ezubeghi ezu a mmadu. Ya mere ha ji nwee ezi mmekorita n'etiti ha na chi ha. Ma dī ka o dī n'Ezimo, mgbe o bula mmadu mere ihe Arusi na-asọ nsọ, onye ahū ga-aga rīo ya mgbaghara site n' ichuru ya aja kwesiri ekwesī ma o bughī ya o ga-egbu onye ahū.

Ezimo bụ obodo nwere mmemme dī iche iche ha na-emegasi dika obodo ndi ọzọ dī n'ala Igbo gba gburu. Mmemme dī iche iche ndi Ezimo na-eme gunyere: iri iji ohuru, mmemme omabe, mmemme akatakpa mana nke kacha dī elu bụ mmemme Arikpo. Arusi obula dī mkpa nwere mmemme dī mkpa ndi obodo na-eme iji kwanyere ya ugwu, ebe ndi ọzọ bụ aja ka a na-achuru ya.

Mgbe gboo, tupu uka ejuputa n'ebe niile, a na-eme mmemme Arikpo kwa afọ obula. Oge e ji eme ya bụ mmemme bụ onwa nke isii n'afọ obula. N'oge ahū umunwaanyi niile bụ ndi Ezimo bụ ndi luchagoro dī n'alota be nna ha maka ya bụ mmemme Arikpo. Umū Ezimo niile, ma nwoke ma nwaanyi na-alota ya bụ mmemme n'ihī na o na abū oke oriri na-ejikota ndi Ezimo niile onu kwa afọ. N'oge mmemme Arikpo ahū, umunwaanyi Ezimo niile na-eweta mmanu nri e ji eme mmemme Arikpo. Mmanu nri ahū niile bụ atama Arikpo ka a na-ebunye ya.

O buru na ofoduru ubochi ato tupu mmemme Arikpo amalite na nwa afọ Ezimo obula ga-agba mbo hu na o chutachara mmiri ga-ezuru ha ganye na mmemme ahū a bja n'isi njedebe n'ihī na-amalite ya bụ mmemme Arikpo n'obara anumanu niile e gburu maka mmemme na-abanye n'ime iyi Arikpo ganye na-emecha mmemme ahū niile.

Ya bụ mmemme na-ewe mkpuru ubochi anọ, nke putara ubochi ahia anọ e nwere n'ala Igbo; Eke, Ori, Afọ na Nkwo. Ubochi mbu ya bụ mmemme ga-amalite n'abu ubochi ahia Nkwo. O bụ ubochi Nkwo ahū ka mmunwu Arikpo a na-akpo Eya Arikpo ji aputa azu ahia. Eya Arikpo ahū bụ n'azu ka a na-ebu ya. Nwoke obula na-ebu Eya Arikpo na mmemme ahū e nweghi ike iri nri nwunye ya ma o buru na o no na nsọ nwaanyi n'oge mmemme ahū. Onye na-ebu Eya Arikpo ahū anaghi emetu ozu onye nwuru anwu aka ganye na mmemme ahū a bja n'isi njedebe. Ubochi mbu ahū kwa ka umu okorobia ji ago Chi ha.

Ubochi nke abuo na-abu ubochi ahia Eke. O bụ ubochi ndi Okenye na-ago Chi nke ha. Ha na-ago kwazi ukwu ubochi ahū. A na-esi udi nri dī iche iche dika utara ji, utara okpa, okpa mmanu. E ji ago ya bụ ukwu. Ihe igọ ukwu a putara bụ na-agochasja ya, na mmanu agaghi ejehie uzọ ma o bụ jeeta ihe ojoo dika oria, onwu dgz. Ubochi nke ato bụ ubochi ahia Ori. O bụ ubochi Ori ka e ji eme nke akporo Ogoburu dī na chi.

Ubochi nke anọ bụ ubochi ahia Afọ. O bụ ubochi Afọ ka a na-aga n'onu nna. Umū nwaanyi niile bi na dī na umu ha na-aga be nna ha dī iche iche igọ nna ha. A na-eji ihe dī iche iche aga n'onu nna dī ka ji, ewu, okuko, oji dgz. O bụ etu aka dī mmadu ka o ji ago nna nke ya. Ubochi Afọ na-abu ubochi ikpeazu mmemme Arikpo ahū ma burukwa ubochi na-akacha ekpo oku. Ubochi nke anọ ahū mmemme Arikpo n'abia n'isi njedebe, otutu ndi mmadu na-esite n'obodo dī iche iche a bja ya bụ mmemme. A na-etiputacha egwu niile agbara n'Ezimo dī iche iche dika Ikorodo, Igede, Ogene. Ana etiputakwa mmunwu dikwa iche iche ubochi ahū nke ndi gunyere; Eya Arikpo, Igele, Akatakpa, Oriokpa dgz. N'ubochi ahū, ndi Ada na Inyama Arikpo na-agu egwu Iche ebe ndi umu okorobia na-eti egwu Igede. O bụ ubochi Afọ na-eweta mmemme Arikpo n'isi njedebe.

Nchocha emerela banyere isiokwu

Ndi nchocha weputara ufodu nchocha ndi bu uzọ merela gbasara ma o bụ yitere isiokwu ka e nwee ike hu ihe ndi ọzọ merela n'isiokwu a. Nke a ga-egosi kwa ihe e ji eme nchocha a.

Ugwuja (1998), mere nchocha gbadoro ukwu na "A deified hero in Igbo land : a case study of Ugwu-Okpuje in Okpuje, Nsukka L. G. A, Enugu state". Nchocha a lebara anya n'arusi bu mmadu e mere mmuo maka ike o kpara ichekwa obodo ya bu Okpuje. Odee gbasoro usoro nchocha ajuju onu wee choputa na

Ugwuokpuje si Idah di n'obodo Igala wee bia Okpuje biri wee buru onye oru ugbo ama ama n'iko ji nke o sitere na ya wee zawa aha e ji mara ya taa. Okpuje sitere na okwu abuo "Okpu" na "ji" nke putara ulo ji. Odee kowara na ya bu nwoke hubigara umu ya n'anya nke na o naghị eji anya ahụ ekworo, iro na akpomasi n'etiti ha. Ndi Okpuje kwenyere na-ewepu Ugwuokpuje, enweghi ihe dika Okpuje ga-adi. Odee kowara na n'ih ihe oloroohuru, anaghị anukebe maka Ugwu-Okpuje mana ha (ndi Okpuje) kwenyere na o nweghi udiri ihe oloroohuru obula ga- egbochi okpukpere Ugwu-Okpuje. Nchocha a na isiokwu edemede a yitere n'ih na ha abuo na-ako maka arusi, ebe Ugwuja na-ekwu maka mmadu e mere mmuo, nchocha a na-ekwu maka mmuo dika chi si kee ya.

Ogbuja (2015), mere nchocha banyere "Exploring myth: a key to understanding Igbo cultural values". O kowara na nkomiiko bu akuko a na-ahuta dika akuko di aso nke na-akowa nsiripuru uwa, ka e si kee mmadu na ihe kpatara ihe ufodu ji eme. Otutu mgbe akuko ochie ndi a nwere ike ida ka eziokwu, otutu mgbe o da ka akuko a roro aru ; nke na-akowa ofufe, ihe ekere eke, na ihe kpatara ihe ufodu ji eme. N'agbanyeghi na omenala ndi Igbo di ubara ma dikwa iche iche, nchocha a choputara ufodu myiri di n'etiti ufodu n'ime ha. Nchocha a lebara anya ma kowaa n'uju nkwenye ndi Igbo gbasara ndu na onwu. Na nchikota, o kowara na ndu na onwu bu uzọ abuo mebere ndu mmadu. Ihe ndi mebere ndu gunyere omenala na iwu di iche iche. Dika anyi si mara, mmadu nwere ike imebe iwu di iche iche mana ihe gbasara ndu na onwu bu ihe ha ji nkomiiko akowa. Nkomiiko bu ugbo e ji akwo nkwenye digasi iche iche nke metutara okike, mmadu na ihe ozọ e kere eke. Ntoala ndi Igbo enweghi ihe ndi oloroohuru e ji eme nchocha, mana ha kwenyere na iwu niile e ji ebi ndu si na akuko nkomiiko. Nkomiiko bu ihe di bu adi na ndu, nkwenye, iwu, ntaramahuhu na omume ndi Igbo. Nchocha a na isiokwu edemede a yitere maka na ha abuo na-ekwu maka nkomiiko. Ebe Ogbujah na-ekwu ka o si metuta omenala Igbo, edemede a na-ako maka arusi ndi Ezimo.

Kanu (2018), mere nchocha banyere "Igbo - African gods and goddess", nke so n'otu nkwenye ndi mba Afrika, iji mee nchoputa banyere mmuo ha mana nchocha ya bjara gbado ukwu na mmuo ndi gazuru mba Igbo onu. O kowaputara n'obodo obula n'ala Igbo nwere mmuo ha na-ekpere, na o bu eze mmuo bu onye na ano n'etiti ndi mmadu na mmuo ahụ. O bu ezie na nchocha a gbadoro ukwu na mmuo ndi Igbo mana o gbanyere mgborogwu n'mmuo ndi ahụ zuru ala Igbo onu dika : Anyanwu, Amadioha, Ahiajioku Ala, Ibini ukpabi dgz. O kowara na dika o na- eleba anya n'ihe gbasara mmuo ndi Igbo ndi a, o choputara na nkwenye ndi Igbo na Chukwu okike dika onye kachasi ihe niile siri ike. O kowara na ndi iche di n'etiti Chukwu okike na mmuo ndi a bu na o bu Chukwu okike kere ihe niile tinyere mmuo ndi ahụ wee kenye ha oru ha na-aru n'uwu. Na nchikota, o kowara na e kere mmuo uzọ ato, nke mbu bu Chukwu Okike onye kere ihe niile ma nke a na-ahụ anya na nke anaghị ahụ anya. Nke abuo bu mmuo aka mere, ya bu mmadu ndi ahụ biri ezi ndu site n'ime ihe ndi a turu anya n'aka ha, bu ndi e mere mmuo mgbe ha nwuru. O ji Sango ndi Yoruba wee maa atu. Nke ato bu mmuo ndi ahụ Chineke kere ka ha na-ejere ya ozi, ndi bi ebe di iche iche dika: Osimiri, ugwu, ahia, uzọ, ala, anyanwu, dgz. Nchocha a na isiokwu edemede a yitere maka na ha abuo na-ekwu maka arusi. Ebe Kanu na-ekwu maka arusi ndi mba Afrika, edemede a na-ekwu maka nke ndi Ezimo.

Ezeugwu na Chinweuba (2019), mere nchocha banyere "The supreme being in Igbo thought: a Reappraisal". Ebumnuche nchocha a bu iji choputa ka ndi Igbo si ahuta Chukwu Okike. O kowara na ihe chere nyocha a aka mgba na ka o si wee sie ike bu na ndi Igbo edetughi nkwenye na omenala ha edetu dika ndi otu Kristi na ndi otu Allah si wee detuo akwukwo Nso ha edetu. Nchocha a gbadoro ukwu na nchocha ndi odee ozọ mere gbasara ka ndi Igbo si kwenye ma na-ahuta Chukwu Okike. O kowara na nkwenye ndi Igbo siri ike mana nkwenye ha gbadoziri ukwu na uka ndi ocha wetara ha nke na nkwenye ha na mmuo ndi ozọ na-anwu anwu. Na nchikota, o kwuru na ka ndi Igbo si achị ochichị na ka ha si ahuta akụ na ihe enwe enwe di na iche iche mana nkwenye ha na Chukwu Okike bu ihe zuru ala Igbo onu. Nkwenye ndi a putara ihe na akuko nkomiiko, ilu na agu agu odinala ha. Site na akuko nkomiiko na omenala ndi Igbo, ha kowara na Chukwu Okike bi n'eluigwe, ya bu onye kere ihe niile ma nke a na-ahụ anya na nke anaghị ahụ anya, o no ebe niile, o mazuru ihe niile ma burukwa chi na-ahụ n'ihe na-ahụ na nzuzo. N'agbanyeghi ihe ndi a, ka ndi Igbo si ahuta Chukwu Okike n'uche ndi ocha, erughi i bu Chukwu. Ihe kpatara nke a bu maka na ndi Igbo ka no n'isi tupu obibia ndi ocha bu nke na ha enweghi ike ikowa ya ka o ga-esi kwe ndi ocha nghota. N'agbanyeghi nke a, nchocha a choputara na ndi Igbo mara Chukwu Okike tupu obibia ndi ocha makana nsiripuru na akuko Okike bu ihe mba obula nwere. O malitere mgbe ha juwara ajuju gbasara okike, nsiripuru, ndu na onye kere ha. Iju iza ajuju bu ileda omenala ndi Igbo anya.

Nchọcha a na isiokwu edemede a yitere maka na ha na-ekwu maka okpukpere chi. Ebe Ezeugwu na Chinweuba na-ekwu ka ndi Igbo si ahuta Chukwu okike, edemede a na-ekwu maka Arikpo ndi Ezimo.

Atutu ntucha njiatule

Atutu nkomiṛiḱo/Okike

Ndi tuputara atutu a bu Homer na Hesiod. Ha bu ndi mbu deturu ihe gbasara atutu nkomiṛiḱo a n'akwukwo na senchuri nke asato. Nkomiṛiḱo nke bu "Myth" n'asusu bekee bu n'asusu Greek ka esi nweta ya. "Mythos" putara akuko ma o bu okwu. O bu na ihe dika senchuri nke iri na itoolu ka a nwara maka ya. Nkomiṛiḱo bu akuko a roro aro gbasara ihe mere n'oge ochie nakwa nsiripuru mgbanwe niile eluigwe na ala (universe) gabigarala. Nkomiṛiḱo na-egosiputa odinala ndi mmadu gbasara Okike, akuko ala/akuko ihe mere eme nakwa onodu uwa no n'ime ya. Ndi mgbazi ukwu atutu a bu mmadu dika Euhemerus, Max Muller, Taylor na Sir James George. Euhemerus onye mbu weputara atutu gbasara nkomiṛiḱo. Ha gara n'ihu kewaa atutu nkomiṛiḱo uzo ano. Ha bu atutu nkomiṛiḱo nwere ezi echiche, atutu nkomiṛiḱo mba muru, atutu nhazi na atutu nkomiṛiḱo gbasara uche. Uru atutu a bara bu o na-enye aka ime ka ndi mmadu mara ihe ndi na-eme n'uwa ma o bu chi ndi di iche iche ha na-efe siri malite. Ozokwa bu na site na nkomiṛiḱo a na-akowa ihe e kwesiri ime na nke e kwesighi ime. Oghom di n'atutu a bu na onye obula na-ako akuko banyere nkomiṛiḱo ma o bu akuko Okike etu masiri ya n'ihu na otutu mgbe anaghi ede ya ede n'akwukwo. Atutu a metutara nchọcha a n'ihu na o gbadoro ukwu n'akuko nkomiṛiḱo Arikpo Ezimo na nsiripuru Ezimo.

Nsiripuru Arikpo Ezimo / ka Arikpo si bja Ezimo

E nwela otutu ajuju, nkwenye na akuko gbasara Arikpo Ezimo. Ufodu na-ahu ya dika akuko aroro aro, ufodu na-ahuta ya dika mmadu e weliri n'udi mmuo, ndi uka na-ahuta ya dika ekwensu ebe ndi ozo kwenyere ma na-ahuta ya dika onye nno n'etiti Chukwu na mmadu nke a na-esi n'aka ya arjota Chukwu ihe ma na e nyere ha aka ibja Chukwu nso. Nkwenye ndi a mere ode ji wee tinye anya na mmiri iji choputa ka ya bu Arikpo si wee wube site n'iju ndi Ezimo ole na ole ajuju onu gbasara ya bu arusi.

Arikpo bu arusi nwaanyi sitere n'aka ndi na-azu ahia bja n'Ezimo. Aha ozo a na akpo ya bu Nnenne. Ndi ahia ji arusi Arikpo echekwaba ngwa ahia ha. O bu oge a luru agha Naijiria ka ha gbatara Ezimo izere ndu ha. Ka a luchara agha ahia, ndi ahia ahia webatara Arikpo n'Ezimo nochara, ha hapuru Arikpo n'Ezimo laba n'obodo ha.

Arikpo sitere n'obodo a na-akpo Oriechekpe di n'idoma bja Ezimo. Mgbe ndi Idoma ahia na-azu ahia hapuru arusi ha ji e chekwa onwe ha na ngwa ahia ha n'Ezimo, o bu ndi Amaogu na Amalaogbe nwetara arusi ahia. Ha choro ala banyere ya bu arusi, ha mechara kpebie n'ime onwe ha n'aha ha ga-ana akpo ya bu arusi bu Arikpo iji wee nwe ike yite aha obodo Idoma ahia ya bu arusi si bja.

A bja n'Ezimo, e nwere ama isii bu ndi mejuputara ya, ha gunyere: Ogbufie, Amaogu, Ozalla, Amalaogbo, Amankwo, na Amaogbelle ma na o bu ndi Amaogu na Amalagbo nwere ike ichi atama Arikpo (chief priest) n'ihu na o bu ha tututara Arikpo ebe ndi ahia ahia hapuru ya n'Ezimo. E nwere umunna ato n'Amaogu mana o bughu umunna ato ahia niile di n'Amaogu nwere ikike ichi atama Arikpo. Otu ahia ka o dikwa n'ebe ndi Amalaogbo no. O bu umunna Aguiyi na umunna Adansinyi nwere ikike ichi atama Arikpo n' Amaogu. Abiakwa n'Amalaogbo, o bu otu umunna na-echi atama Arikpo, ya bu umunna Umu onowo.

Etu e si echi atama Arikpo abughu etu o siri masi onye kama Arikpo ji aka ya ahoputa atama ya. Ugwu Omega Ajima onye umunna Aguiyi n'Amaogu bu onye mbu chiru atama Arikpo. Ka Ugwu Omega Ajima goochara Arikpo nwuo, onye ozo malitere n'ebe o kwusiri bu Uroko Odo, nwa Onowo n' Amalaogbo.

Ka Uroko Odo nwuru, otutu ndi mmadu malitere izo onye ga-abu atama Arikpo. Ndi ahia gunyere Reuben Ogbonna, Ogechi Nwangwu mana umunna ha e nweghi ikike ichi atama Arikpo. Nke a kpatara Arikpo jiri gbuo Reuben Ogbonna n'ihu nnupu isi i goo Arikpo. Anaghi abu atama Arikpo site n'ike okpukpu aka ma o bu site na mmasi mmadu.

Mgbe ochie, tupu uka Kristi abia n'ala Igbo. Ndi Ezimo niile na-ejiko aka onu n'igo Arikpo. O buru n'atama Arikpo a noghi, e nwere onye nwere ikike inochite anya ya. Ihe ana-akpo ya bu Oga atama. Ndi Oga ahia bu n'umunna Adansinyi na Aguiyi n'Amaogu ka ha na-esite.

Ihe Arikpo na-aso nsọ

Chinedu (2010), kowara n'Arikpo Ezimo na-aso obara, o naghị akwafu obara na ka o si ata onye ojoo ahuhu bu ito onye ahụ afọ na agbakasi ya ahụ. Arikpo anaghị anabata ikwafu obara dika nwaanyi di ime iwepu nwa di ya n'afọ. Onye o bula bu nwa afọ Ezimo na-amutaghị nwa wee zuta nwa anaghị emetu ofo Arikpo aka. O kwuru na o bu naanị ntọala ma o bu nwa amaala nwere ike imetu ofo Arikpo aka. Nwanyị anaghị eyi mpe mpe akwa ma o bu akwà umu nwoke nke akporo "trousers" abata n'onu arusi Arikpo.

Nso Arikpo na-aso kwa bu na eze mmuo ma o bu atama na-enye ya nri anaghị eri nri nwaanyi na-ahụ nsọ ya siri, ya na nwaanyi na-ahụ nsọ ya agaghị enwe mmeko nwoke na nwaanyi. Arikpo na-aso mmadu izu ohi nsọ. Mgbe gboo, o buru na mmadu zuru ohi, onye ahụ e zuru ihe ya nwere ike gaa n'Arikpo jiri oji na anya mmiri akwà kosara Arikpo. Arikpo na-egbu ndi ezinulo onye ahụ zuru ohu ahụ. N'Arikpo kwusiri igbu ha bu ma ndi ahụ kponyere Arikpo otu onye n'ezinulo ahụ. O na-abu umu nwaanyi ka a na-akponye Arikpo iji wee kwuo ugwo ihe ojoo ahụ mmadu mere. Nke a kpatara na mgbe ochie n'atama Arikpo na-alu otutu umu nwaanyi ma muo otutu umu. Ihe a na-akpo ndi ahụ a na-akponye Arikpo iji kwuo ugwo ihe ojoo mmadu mere bu "Egberere" ma o bu "osu". Mana n'oge ugbo a, o buzi ehi ka e ji agba isi mmadu.

Etu onye mejoro Arikpo si enweta mgbaghara ya.

Mgbe mmadu obula mejoro Arikpo ma o bu onye Ezimo ma o bu onye obia, e nwere ihe ndi aturu anya n'aka ya na o kwesiri ime tupu O si n'aka Arikpo nweta mgbaghara. Nke mbu bu na mgbe obula mmadu mere ihe Arikpo na-aso nsọ dika izu ohi, mmadu inye mmadu ibe ya ajo ogwu, nwaanyi di ime ikwafu obara site n'iwepu nwa o di ime ya, ma o bu nwaanyi bi na di igakwuru nwoke ozo, Arikpo na-ewe iwe site n'iji agwo taa onye ahụ ma o bu ito onye ahụ afọ ma o bukwanu igbu onye ahụ tinyekwara ndi ezinulo onye ahụ dika udiri aru ma o bu ihe ojoo onye ahụ mere. Mgbe udiri ihe ndi a mere, ezinulo di otu a ga-agba ezigbo mbu icho ala ihe kpatara udi ihe di otu ahụ ji eme. Ha na-aga na nke eze mmuo ma o bu na nke dibia afa iji juo ase ihe kpatara ihe udi ahụ ji eme. O buru na achoputa na onye ahụ mejoro Arikpo, eze mmuo ga-agwa ha ihe ha ga-eme bu nke gunyere : iweta okuko, ewu, ebule, oji, nri, mmanya ma o bu ehi dika etu ihe o mere si di. E mechaa ihe ndi a niile, tupu Arikpo agbaghara onye mejoro ya, onye ahụ ga ekwuputa ihe ojoo o mere n'ihu igwe mmadu niile. O ga-achukwa aja dika eze mmuo ga-esi nye iwu ma rijo kwa Arikpo na oha obodo mgbaghara.

Oru Arikpo nye ndi Ezimo

Dika odee kowara na mbu, arusi obula nwere oru o na-aru. Arikpo dika arusi obula di n'obodo ndi ozo na-aru oru dika onye ozi Chukwu - bu onye kere ihe niile. Ndi Ezimo kwenyere n'Arikpo bu onye ogbugbo di n'etiti Chukwu na mmadu. Ha kwenyere na o bu site n'aka Arikpo ka ha si arjota Chukwu ihe oma di iche iche. Ihe nkwenye a gosiri bu n'Arikpo bu onye ozi Chukwu nke o nyere ndi Ezimo ka ha wee nwee ike i bja chi ha nso mana edobe iwu ya. O na-ata ndi ojoo ahuhu site n'ito ha afọ mana agbakasi onye ahụ ahụ ya. O bu Arikpo na-ahukwa maka nchekwa - o bu onye mere n'agha abataghị n'Ezimo oge a luru agha Biafra. N'oge ahụ otutu ndi mmadu si ebe di iche iche wee gbata oso agha n'Ezimo na o bu Arikpo chekwabara ha nke na ndi agha bja naanị ihe ha na-ahụ bu mmiri na ukporo, ha agaghị amata na ndi mmadu no ebe ahụ. O bu ya na-ekpe ikpe nkwa m oto site n'izoputa onye aka ya di ocha dgz.

N'oge agha Biafra, ndi Ezimo rjoro Arikpo ma kwe ya nkwa na o buru na ndi Agha abataghị n'Ezimo na ha ga-akponye ya ehi. Ya mere Arikpo jiri waa ukporo site n'iji mmiri mebisa uzo niile na-abata Ezimo nke na ndi agha e nweghi ike i bja gboo ndi Ezimo. Ka a luchara agha Biafra, ndi Ezimo akponyeghị Arikpo ehi ha kwere ya nkwa, nke a kpatara n'Arikpo kwechiziri n'uzo agaghị aga n'Ezimo mana oge ha choputara nke a, Arikpo weziri iwe ma gwa ndi Ezimo na ha ga-akponye ya ehi isii dika ama isii ahụ mebere Ezimo. O bu nwoke aha ya bu Mac Ibe, nwa Igwe Makata bu onye weputara onwe ya ma kponyeghị Arikpo ehi ndi ahụ. Ka e mechara nke a, Arikpo meziri ka uzo gaa n'Ezimo ma ghara iji mmiri mebie uzo ozo.

Oru ozo Arikpo na-aru bu na o naghị eri aka azu. O bu kwa arusi na anaghị egbu nwa ya. Ya bu n'Arikpo anaghị egbu nwa Ezimo etu o si egbu ndi obia mejoro ya. O na ahia ahụ ihu Arikpo igbu onye Ezimo, kama na onye ahụ na-eme ihe ojoo dika izu ohi, inye mmadu ibe ya ajo ogwu ma o bu igbu mmadu ibe ya ka Arikpo na egbu.

Ihe ọzọ dị ezigbo mkpa banyere Arikpo bụ na ọ nwere agwọ (snake). Ọ bụ agwọ ahụ ka o ji agba ugwo ma jirikwa ya na-adọ onye Ezimo obula na-etinye aka n'ihe ojoọ aka ná ntị ka onye ahụ kwusị ihe ojoọ ahụ ọ na-eme. Ọzọ dị ka ibe ya bụ n'Arikpo anaghị ekwe ka nwa Ezimo kwurū na mba. Mana n'onwụ mana ndu, na nwa amaala Ezimo anaghị akwū na mba. N'oge ochie, ọ burū na ndị ntọ mmadū (kidnappers) toro nwa Ezimo, Arikpo na-eji Udele ma ọ bụ Agwọ a ga-akpọtata onye ahụ ebe obula ọ soro ndị ntọ kpọrọ onye ahụ gaa.

Ọ burukwa na nwoke onye Ezimo na nwunye ya na-ese okwu, nwunye ya kpọrọ umu ha laa be nna ya iji mesia di ya ike, Arikpo na-agba mbọ kpọtata umu aka ahụ.

Nchikọta

Na nchọcha a, odee kọrọ akukọ nkọmirikọ Arikpo Ezimo, ebe Ezimo di, ndi bi n'ime ya na obodo ndi ha na ha gbakotara agbata obi nke nyere aka imata na ndi Ezimo bu ndi Igbo. Anyi site kwara na nchọcha a wee mata nsiripuru Ezimo site n'akukọ nkọmirikọ di iche iche a korọ na ya. N'otu aka ahụ, odee kowara omenaala, mmemme, aru na nsqala, na arusi di iche iche e nwere n'Ezimo. Onye nchọcha choputara uru Arikpo nye ndi Ezimo.

E ji m n'aka na onye ọ bula guru edemede a ga-amata nke oma ka Arikpo sirị bja Ezimo, nsiripuru Ezimo, omenaala ha, ihe Arikpo na-aso nsọ, etu onye mejoro Arikpo si enweta mgbaghara ya nakwa oru ma ọ bụ uru Arikpo nye ndi Ezimo. Ihe nchọcha a na-ario ohaneze okachasi ndi uka bu ka ha ghara ichefu ma ọ bụ tufuo ndi nna nna ha kama ka ha gba mbọ I hu na ha chekwabara omenaala ha ka oku ndi nna nna ha gunyere ha n'aka ghara inyuhahu ha.

Mmechi

Ọ di ezigbo mkpa na umu akwukwo na-amu maka asusu na omenala Igbo kwesiri itinye anya n'omenala na odinala ha, iji kwalite asusu na omenala Igbo. Omenaala anyi bu ndu anyi. Ka anyi lebane ya anya ma deputa ya n'akwukwo bu nke ga-eme ka otutu ndi mmadu nwe mmasi imu omenaala ndi ocha marakwa na nke anyi bu nke anyi ma nke ha bu nke ha.

Ọzokwa, odee na-ario ohaneze ọ kachasi ndi no na ngalaba a ka anyi gbaa mbọ ma nye aka ichekwa omenala anyi site n'ide ma biputa akukọ di iche iche gbasara omenaala dika o si metuta: nsiripuru, nkokirikọ, agha, odidi arusi di iche iche dgz.

Edensibja

- Kanu, F. (2018) Aesthetics of adult female funeral poetry. Ph.D Thesis. Dept of Linguistics, Igbo and Other Nigerian Languages, U.N.N.
- Ogbuja, C. (2014). *Exploring myths: A key to understanding Igbo cultural values*. Rivers: Rivers State University.
- Taylor, E. B. (1974). *Primitive culture: Researches into the development of mythology, religion, art and custom*. New York: Gordon Press.
- Ugwuja, J. N. (1998). A defied hero in Igbo land: A case study of Ugwu-Okpukpe in Okpuje, Nsukka L. G. A., Enugu State. Arumaru B. A. Department of Linguistics, Igbo and other Nigerian Languages, University of Nigeria, Nsukka.

Ndi a gbara ajuju onu

Aha ndi agbara ajuju onu	Afo	Oru aka	Ogbè Ezimo ha si	Ubochi
Odo Anthony	Iri isii na ise	Oru ugbo	Amaogbele	10/10/2023
John E. Ugwu (Igwe Ezimo)	Iri asaa na otu	Onye nkuzi	Amalaogbo	11/10/2023
Eya Francis	Iri asaa na ato	Ezumike nka	Ozalla	12/10/2023
Odo George	Iri isii na abuo	Onye nkuzi	Amaogbele	13/10/2023
Odo Clement	Iri ise	Oru ugbo	Ozalla	15/10/2023
Mba Maurice	Iri anọ na abuo	Azumahia	Ogbufie	17/10/2023
Ogechi Ngwu	Iri anọ na ise	Eze mmuo Ugwunkwo	Amaogu	20/10/2023
Eya Aloysius	Iri ato na isii	Azumahia	Amankwo	22/10/2023
Onyekachi Ugwu	Iri Abuo na Asato	Nwata akwukwo	Amalaogbo	24/10/2023
Oriaku Ngozi Eze	Iri anọ na abuo	Ikwá akwá	Amaogu	25/10/2023
Ugwuoke Chigbogu	Iri ato	Nwata akwukwo	Amankwo	2/11/2023
Oriaku Chinyere Ezeme	Iri anọ na abuo	Nosu	Amaogbele	4/11/2023